

TEBDİL GEZMEK

hasekisi, I. Abdülhamid şerif, III. Selim de-
libaşı, kalyoncu, zaîm kıyafetleriyle dolaş-
mıştır. Padişahlar tebdile çıkarken onlara
refakat edenler de farklı kılıklara bürünür-
dü. IV. Murad tebdil gezilerinde vezirîâ-
zamını, bazan musahibini yanına alırdı.

Padişahlar tebdilikyafetle ava çıktıklarında gördükleri olumsuzluklara müdahale eder, tedbir alınmasını emreder, bazan rastladıkları bu davranışlar yüzünden ölüm dahil ağır cezalar verirlerdi. IV. Murad'ın Maltepe menziliinde tebdil gezerken sefer hazırlıklarını yetersiz bulduğu Cigalazâde Mahmud ve Yûsuf, Sultanzâde Mehmed ile Vezir Mustafa paşaların sürgüne gönderilmesini emretmiş (Naîmâ, II, 760), Bağdat seferi sırasında tesadûf ettiği tü-tün içen on dört neferi cezalandırmıştır. III. Mustafa da rastladığı bir sefâret tercümanının kimliğini araştırarak onun ricâl konaklarına gidip casusluk yaptığını anlaşıncaya katlini istemiştir. Aynı padişah, sarı mest ve renkli elbise giymeme yasağına uymayan bir hıristiyan ekmeğe ve bir yahudiyi görünce ölümle cezalandırmıştır. Padişahları tebdil gezerken tanıdığını belli etmek, onlarla konuşmak, arzuhal sunmak âdet değildi; böyle davrananlar ağır şekilde cezalandırılırdı. III. Mustafa'nın tebdil gezilerine dair örnekler veren Şem'dânîzâde, "Bir padişahın sırf haşmet olsun diye şehirde tebdil gezerken hiç olmazsa bir bî-edebi katil veya başka bir şekilde te'dib ve sebepli sebepsiz bir diğerini olmayacak bir ih sanda bulunarak ihya etmelidir, böylece herkes edebini takınıp keremini umar olsun" derken tebdil gezmenin bir başka vechesine işaret eder (*Mürî't-tevârih*, II/A, s. 35).

İç ve dış bunalımların Osmanlı Devleti'ni ciddi anlamda sarstığı dönemlerde hükümdarlık yapan I. Abdülhamid ve III. Selim'in sıkça tebdile çıkıp halkın nabzını tutmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. İktidarlarının meşruiyet araçlarından biri olarak tebdilin kullanılmasının özellikle reformcu hükümdarlar döneminde daha sık görülmesi şaşırtıcı değildir. I. Abdülhamid'in ulemâ kavuğu üzerine yeşil destar sarıp maiyetine silâhdar ağa, mâbeyin ağaları ve çavuşlardan bazılarını alarak sur içi İstanbul'unu, çarşı pazarları ve kapanları tefiş ettiği, bu gezilerin sabahleyin başlayıp ikinci vaktine kadar sürdüğü, bunun ardından İstanbul halkına, çarşı ve pazarlara dair sert emirler çıkardığı belgelerden anlaşılmaktadır. III. Selim'in tahta cülûsundan itibaren aksaklıkları, yolsuzlukları kontrole özel bir önem verdiği bilin-

mektedir. Tebdilikyafetle Kızkulesi'ni tefiş eden III. Selim kule dizdarının görev başında olmadığını görünce bulunup denize atılmasını emretmiş, araya girenlerin ricası üzerine canını bağışlayarak görevinden uzaklaştırmıştır. Bir defasında Barut-hâne-i Âmir'e gittiğinde kendisini tanımayan görevlilerin şikâyetlerini duyunca durumlarının iyileştirilmesini istemiştir. Bu arada sıkça tebdil gezmesinin tehlikelerinden bahseden Şeyhülislâm Mehmed Şerif Efendi'yi azletmiştir.

II. Mahmud'un da halk arasına karıştığına, Tophâne-i Âmir'e de top dökümünü seyrettiğine, ateş tâlimi ve topların sūra-tiyle ilgilendiğine dair kayıtlar vardır. Tanzimat dönemiyle birlikte padişahlar artık bu tür uygulamalara başvurmamıştır. Tebdil gezme esas itibarıyla padişahlar hakkında kullanılmakla birlikte sadrazam, ye-niçeri ağası, subaşı, nâib gibi yetkililer tefiş maksadıyla tebdilikyafete başvurmuştur. Tebdil gezme sırasında sayıları on ikiyi bulan tebdil hasekileri padişahın maiyetinde bulunur, belli zamanlarda bunlar kıyafet değiştirip İstanbul'da dolaşır ve gizli emirlerle vilâyetlere gönderilirdi. Kayıkla tebdilikyafet gezen padişahın kayığı çeken kürekçilere "tebdil-i hümâyun hamlacısı" denilmiş, tebdille Boğaziçi'nde bindiği kayığa da "tebdil piyadesi" adı verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Târîhi (haz. Ziya Yılmaz), Ankara 2003, I, 9, 325, 375, 378, 396, 529, 533; II, 692, 767, 871, 999-1000, 1173; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 9; Naîmâ, *Târîh* (haz. Mehmet İpşirli), Ankara 2007, II, 614, 760, 828, 852, 869-870, 874, 876, 980; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), II/A, s. 12, 35; *Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi: İstanbul'un Uzun Dört Yılı: 1785-1789* (haz. Feridun M. Emecen), İstanbul 2003, s. 52-53; Câbi Ömer Efendi, *Târîh* (haz. Mehmet Ali Beyhan), Ankara 2003, I, 342, 453, 941-942; *Vekâyiname*, TTK Ktp., nr. 58, tür.yer.; III. Selim'in *Sırkâtibi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme* (haz. V. Sema Ankan), Ankara 1993, tür.yer.; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 59-61, 475; Danişmend, *Kronoloji*, III, 391-392; IV, 67, 442-443; Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi: Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001, s. 47-51; Necdet Sakaoğlu, "Tebdil Gezmek", *DBİst.A*, VII, 230-231.

MEHMET İPŞİRLİ

TEBENNÎ

(bk. EVLÂT EDİNME).

TEBERDAR

(bk. BALTACI).

TEBERRÎ

(التبري)

İmâmiyye Şiası'nın devlet başkanlığı, dolayısıyla siyasî hâkimiyet konusunda kendileri gibi düşünmeyenlerle ilişkiyi kesmesi anlamında bir terim.

Sözlükte "hastalıktan kurtulup şifa bulmak; seilmeyen biriyle ilgiyi kesip ondan uzaklaşmak" anlamlarındaki **ber'** (**bür'**, **bür-rû'**) kökünden türeyen ve aynı mânaya gelen **teberrînin** (**teberrü'**) karşıtı "sevmek, severek bağlanmak" anlamına gelen **velâ-yet** kökünden türeyen **tevellîdir** (Farsça'da bu kelimeler **teberrâ** ve **tevellâ** şeklinde kullanılır). Terim olarak **teberrî** (berâet) "İmâmiyye Şiası'nın devlet başkanlığı, dolayısıyla siyasî hâkimiyet konusunda kendileri gibi düşünmeyen kişi ve zümrelerle ilişkisini kesmesi", **tevellî** ise "bu hususta kendileri gibi düşünenlerle dostluk içinde bulunması" demektir. İlk İslâmî gruplardan Hâricîler, Hz. Ali başta olmak üzere bütün düşmanlarından ilgilerini kestiklerini beyan ederek **teberrî** anlayışını yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Ezârika'nın kurucusu Nâfi' b. Ezrak'ın kendisiyle birlikte savaşa katılmayanlarla ilişkisini kestiği, fakat daha önce bunları benimseyip sevenlerden **teberrî** etmediği, Necde b. Âmir'e mensup olanların Ebû Fûdeyk'ten **teberrî** ettikleri, Yezîdiyye'nin Muhakkime-i Ülâ'yı ve İbâzıyye'yi sevip benimsediği, bazı bid'atçılardan ise **teberrî** ettiği (Eş'arî, s. 86-87, 92, 103) dikkate alındığında **teberrî** ve **tevellî** yöntemlerinin Hâricîler arasında erken dönemlerden itibaren kullanıldığını söylemek mümkündür. İmâmiyye Şiası'nın **teberrî** anlayışı ise değişik merhalelerden geçerek bir mezhep prensibi haline gelmiştir. Şii kaynaklarında, başta Hz. Ebû Bekir ile Ömer olmak üzere Hz. Ali'nin "düşman"larından ilk **teberrî** eden ve onların küfre girdiğini söyleyen kişinin Abdullah b. Sebe olduğu ileri sürülür (Kummî, s. 20; Nevbahî, s. 19). Hz. Ali ve Muâviye taraftarlarının birbirini itham etmeleri Ali'nin vefatından sonra devam etmiş, bir taraftan Ali muhaliflerinin küfre girdiği ileri sürülürken diğer taraftan onun ve mensuplarının idarede yetersiz olduğu söylenmiştir. Bu dönemde Hz. Ali taraftarları, Muâviye ve yandaşlarıyla ilgili **teberrî**lerini siyasî propaganda aracı şeklinde kullanıyor, ilk iki halifeye yönelik **teberrî**lerini, onların Hz. Ali'ye Allah tarafından verilen hakkın kullanılmasına engel olmaları iddiasına dayandırıyordu. Aynı devirlere ait İmâmiyye

nakillerinde velâyet dinî bir prensip diye öne çıkarılıp teberrî bu prensibin içinde mütalaa edilirken zamanla teberrî imanın aslî prensibi olarak ileri sürülmeye başlanmıştır. İslâm'ın esasları bu ekole ait birçok haberde namaz, zekât, oruç, hac ve velâyet şeklinde ele alınıp bir anlamda teberrî-tevellî içinde düşünülürken Ca'fer es-Sâdık'tan nakledilen ve imanın sınırlarını belirleyen bir hadiste Allah'tan başka ilâh bulunmadığı, Hz. Peygamber'in Allah'ın elçisi olduğu ve onun getirdiklerine inananın zarureti zikredildikten sonra diğer esaslar sıralanmış, ardından "velimizi sevip benimseme, düşmanımıza karşı düşmanlık etme" şeklinde tevellî ile teberrî iki ayrı prensip halinde ortaya konulmuştur (Küleynî, II, 18-24). Daha sonra bunu teyit eden bazı hadislerde berâet (teberrî) müminin mecburi on görevinin dokuzuncusu olarak belirtilmiştir (Berkî, I, 13; İbn Bâbeveyh, *Kitâbü'l-Hişâl*, s. 402).

İmâmîyye Şîası, teberrî ve tevellî konusundaki düşüncelerini Hz. Peygamber'in Gadîr-i Hum'da Ali için söylediği nakledilen hadislere dayandırır. Buna göre Resûlullah kimin mevlâsı ise Ali de onun mevlâsıdır, Allah Ali'yi seveni sever, ona karşı çıkkanı cezalandırır; Allah için sevmek, Allah için buğzetmek, Allah'ın velîlerini sevmek ve O'nun düşmanlarından uzaklaşmak kâmil imandandır (Küleynî, II, 125). Hz. Ali'yi sevmeyen, Ali'nin düşmanlarıyla ilgisini kesip onlara düşman olmayan kimsenin imanı kabul edilmez (Berkî, s. 264; İbn Bâbeveyh, *Emâli*, s. 122). Böylece Hz. Ali'yi sevmek ve ona tâbi olmakla ilgili tevellî prensibinin yanında Ali'nin düşmanlarından veya onun haklarını engelleyenlerden teberrî etme anlayışı zaman içinde Hz. Ali'nin aile fertleri ve neslinden gelen imamlar için de uygulanmaya başlanmıştır. İmâmîyye Şîası'na göre teberrî edilmesi gerekenler ilk üç halife ile Hz. Âişe başta olmak üzere Cemel Vak'asında Ali'ye karşı çıkanlar, Sıfîn Savaşı'nda Muâviye'nin yanında yer alanlar, hakem olayı (tahkîm) münasebetiyle Amr b. Âs ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî, ayrıca Nehrevan Savaşı'nda Hz. Ali'ye karşı mücadele eden Hâricîler ve onları destekleyenlerdir. Daha sonra Ali neslinden gelen imamlarla Ehl-i beyt'e karşı çıkan, onlara düşmanlık besleyen ve genellikle "tâgût" (put) diye adlandırılan kimselerden teberrî edilmesi dinî bir vacibe sayılmıştır. Fiilen teberrî edip münasebetlerin kesilmesi mümkün olmadığı durumlarda gönülden buğzetmekle birlikte takıyye ile hareket etmek de mezhebin benimsediği bir husustur.

BİBLİYOGRAFYA :

Berkî, *Me'hâsin* (nşr. Celâleddin el-Hüseynî), Tahran 1370, I, 13, 264; Sa'd b. Abdullah el-Kummî, *el-Makâlât ve'l-fırağ* (nşr. M. Cevâd Meşkûr), Tahran 1963, s. 20; Nevbahtî, *Fırağ-ı Ş-Ş'a*, s. 19; Eş'arî, *Makâlât* (Ritter), s. 86-87, 92, 93, 103; Küleynî, *el-Uşûl mine'l-Kâfi* (nşr. Ali Ekber el-Gaffârî), Beyrut 1401, II, 18-24, 125; İbn Bâbeveyh, *Kitâbü'l-Hişâl* (nşr. Hasan el-Harsân), Necef 1391/1971, s. 402; a.mlf., *Emâli*, Necef 1389/1970, s. 122; Nüreddin el-Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, Kahire 1382/1962, s. 296-297; E. Kohlberg, "Barâ'a in Shi'î Doctrine", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, VII, Jerusalem 1986, s. 139-175; a.mlf., "Barâ'a", *Elr.*, III, 738-739; J. Calmard, "Tabarru'", *El²* (İng.), X, 20-22; Ali Refîî, "Tevellî ve Teberri", *DMT*, V, 157-158; Pervîz Selmânî, "Teberri", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1380/2002, VI, 376-379; İsmâil Bağîstânî, "Tevellî", a.e., Tahran 1383/2004, VIII, 603-605.

MUSTAFA ÖZ

TEBERRU

(التبرع)

Karşılıksız kazandırma işlemlerinin ortak adı.

Sözlükte "bir şeyi içinden gelerek ve karşılık beklemeden vermek" anlamındaki **teberru'** kelimesi fıkıhta kişinin yükümlü olmadığı bir şeyi karşılıksız vermesini ifade eder. Teberru edene **müteberri'** denir. Aynı eylemi belirtmek üzere **tatavvu'** da (gönüllü olarak yapma) kullanılır. Ancak fıkıh kitaplarında tatavvu daha çok ibadette, teberru ise muâmelât konularında yaygın kullanıma sahiptir ve ilkinde bedenî, ikincisinde malî fedakârlık söz konusudur. Teberru, hukukî işlemlerin tasnifinde ve haksız (sebepsiz) iktisap durumlarının belirlenmesinde özel bir öneme sahiptir.

a) Hukukî işlemler (tasarruf) çeşitli açılardan tasnife tâbi tutulmuş olup yapısı bakımından kazandırma (temlik) işlevi görenler "temlikât" diye adlandırılmış, bunlar da ivaz karşılığında yapılanlar (muâvazât) ve karşılıksız yapılanlar (teberruât) şeklinde iki gruba ayrılmıştır. Teberruât başlangıçta kastiyle yapılan bütün kazandırma işlemlerinin ortak adıdır. Genellikle hibe, itk, vasiyet, vakıf, sadaka, kefil açısından başlangıcı itibarıyla kefâlet, iâre, başlangıcı itibarıyla karz, muhâbât satışı (gerçek değerinin altında yapılan ve alıcıyı kollama amacı belirgin olan satış), ibrâ, muîr açısından rehn-i müsteâr, ikrar ve bazı durumlarda sulh bu kapsamda değerlendirilmiştir. Bu tür işlemlerin geçerliliği için teberruya ehil olma şartı aranır ve bu şart ehliyet ve yetki açısından ele alınır. Ehliyet açısından karşılıksız kazandırma türünden işlemleri ancak tam edâ ehliyetine sahip kişiler yapabi-

lir. Yetki açısından ise müflisin ve ölümcül hastalığa (maraz-ı mevt) yakalanmış kişinin durumu özellik arzeder. Tam edâ ehliyetine sahip olsa bile borçları mal varlığını aşmış kişinin alacaklılarından mal kaçırma anlamına gelebilecek ve ölümcül hastalığa yakalanmış kimsenin vârislerini ve alacaklılarını zarara sokacak işlemleri hakkında bazı kısıtlamalar getirilmiştir ki bunların başında teberru türünden işlemler gelmektedir (bk. İFLÂS; MARAZ-ı MEVT). Umumi vekâletin kapsamına dair yorumlarda da vekilin teberru türünden işlem yapmaya yetkili olmadığı, zira bu vekâletin sadece muâvazât türünden işlemler konusunda vekile yetki verdiği belirtilir. Yine kanunî temsilcinin (veli veya vasi) kısıtlı üzerinde sahip bulunduğu yetkinin kapsamı açıklanırken onun mal varlığından teberru türünden işlemler yapmaya yetkili olmadığına dikkat çekilir.

Teberrunun geçerliliğiyle ilgili diğer şartlar ve hükümler şöylece özetlenebilir: Teberru konusunun mevcut olması gerekir. Zira teberru aynı zamanda bir temlik işlemidir, temlik ise ancak mevcut üzerinde etkili olur. Bir teberru türü sayılan hibede hibe konusu şeyin kabzedilmesi şart koşulduğu için alacağın hibesi bu açıdan tartışılmış, borçluya yapılan hibe hem kıyasen hem istihsanen, üçüncü şahsa yapılan hibe ise sadece istihsanen geçerli sayılmıştır (Kâsânî, VI, 119). "Memlûk olan temlik edilebilir" kaidesi gereği herkesin kullanımına açık olan mubah mallar temlike, dolayısıyla teberruya konu teşkil etmez. Teberru türünden akidlerde kabûlün rûkûn olup olmadığı tartışılmıştır. Züfer dışındaki Hanefîler, hibe ve âriyet gibi akidlerde istihsan deliline dayanarak kabûlün rûkûn saymamışlardır. Bu tür akidler kabz gerçekleşmeden in'ikad etmeyeceğinden kabz kabule karine sayılmıştır. Muâvazât grubuna giren akidler garar ve cehalet hükümleri bakımından sıkı şartlara bağlanırken genellikle garar ve cehaletin teberruât türünden işlemlerin sıhhatini etkilememesi kuralı benimsenmiştir. Çünkü ilk gruptakiler pazarlık esasına dayanmakta, ikinci gruptakilerle karşı tarafta fayda sağlama amaçlanmakta ve bunlar çoğunlukla kabz ile hüküm ifade ettiğinden işleme konu malla ilgili garar ve cehalet o sırada zaten giderilmiş olmaktadır. Fâsid şartların ivazlı akidleri etkilediği halde teberru türü işlemlere etkisi yoktur. Teberru yoluyla yapılan temliklerde şüf'a işlemez. Iskat türünden sayılmayan bazı teberru işlemleri kabzdan önce teberru eden açısından bağlayıcı değildir. Hi-